

Agnieszka Murawska

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0003-3745-2548>

 agnieszka.murawska@uni.lodz.pl

AKTYWNOŚĆ MŁODYCH POLAKÓW – ZAANGAŻOWANI OBYWATELE PODCZAS PANDEMII

YOUTH ACTIVISM – ENGAGED CITIZENS DURING A PANDEMIC

DOI: 10.24917/ycee.10141

Abstrakt:

Społeczeństwo obywatelskie uznawane jest za legitymizację systemu demokratycznego, a jego niedostateczny rozwój za zagrożenie społeczne. Literatura przedmiotu wielokrotnie porusza kwestie jego kondycji w Polsce. Niniejszy artykuł wpisuje się w ten nurt badawczy. Kontekstem dla pracy ma być współczesna kryzysowa sytuacja, z którą przyszło się zmierzyć w ostatnich latach w całym świecie – pandemia Covid-19. Publikacja ma na celu uzyskanie odpowiedzi na pytania: Jak w sytuacji pandemii odnaleźli się młodzi obywatele Polski? Jak postrzegają troskę o dobro wspólne? Czy hasła solidarności i odpowiedzialności za współobywateli są nadal aktualne? Czy młodzi obywatele zainteresowani są kwestiami publicznymi? Artykuł mierzy się z przedstawionymi zagadnieniami, opierając się na badaniach własnych autora oraz badaniach CBOS i Instytutu Spraw Publicznych.

Słowa kluczowe:

młodzi Polacy, dobro wspólne, poczucie sprawstwa, aktywność społeczna, pandemia Covid-19, zainteresowanie sprawami publicznymi, petycje, społeczeństwo obywatelskie.

Abstract:

Civil society is recognised as a legitimising objective of the democratic system and its insufficient development as a social threat. The literature on the subject repeatedly discusses its condition in Poland. This article is part of this research current. The context for the work is to be the contemporary crisis situation that has faced the whole world in recent years - the Covid -19 pandemic. The publication aims to answer the research questions: How do young Polish citizens find themselves in the pandemic situation? How do they perceive concern for the common good? Are the slogans of solidarity and responsibility for fellow citizens still relevant? Are young citizens interested in public issues? The article aims to tackle the presented questions based on the author's own research, as well as research conducted by CBOS and the Institute of Public Affairs.

Keywords:

young Poles, common good, sense of agency, social activism, COVID-19 pandemic, interest in public affairs, petitions, civil society.

Wprowadzenie

Polski sukces transformacyjny opierał się na pokojowym przejęciu władzy oraz zjednoczeniu różnych grup społecznych – inteligencji i robotników. Symbolem przemian stała się NZSS „Solidarność” (Przybylska, Giza, 2014), bazująca na współodpowiedzialności, trosce o dobro wspólne i znacznym zainteresowaniu się życiem społeczno-politycznym obywateli. To właśnie procesy oddolne, spontaniczne, związane z podmiotowym sprawstwem aktorów życia społecznego przyczyniły się do przejścia od autorytaryzmu do demokracji (Leszczyński, 2015). Literatura przedmiotu wielokrotnie próbuje określić, czy Polska w pełni wykorzystała pojawiające się wolności i rozwinęła już w pełni podstawowy ich element, czyli społeczeństwo obywatelskie. Uznawane jest ono bowiem jako cel legitymizacji systemu demokratycznego, a jego niedostateczny rozwój jako zagrożenie społeczne. Wynika to z wielu pełnionych przez nie funkcji. Przede wszystkim oddolne inicjatywy w sposób zasadniczy wspierają funkcjonowanie lokalnych wspólnot, dbają o ich stabilność opartą na solidarności i trosce o dobro wspólne (Niesporek, 2007).

Niniejszy artykuł wpisuje się w ten nurt badawczy. Kontekstem dla pracy ma być pandemia Covid-19, z którą przyszło się mierzyć w ostatnich latach na całym świecie. Konsekwencje kwarantanny i lockdownu nie tylko dotknęły sfery gospodarczej, ale także wpłynęły destrukcyjnie na sferę społeczną. Obywatele musieli poradzić sobie z sytuacją graniczną, która wpłynęła w sposób zasadniczy na istnienie i kształt wspólnoty.

Ograniczone ramy pracy wymagają skoncentrowania uwagi na interpretacji wybranych elementów rzeczywistości społecznej określanej jako aktywność społecznikowska młodych obywateli. Publikacja ma na celu uzyskanie odpowiedzi na pytania badawcze: Jak w sytuacji pandemii odnaleźli się młodzi obywatele Polski? Jak postrzegają troskę o dobro wspólne? Czy hasła solidarności i odpowiedzialności za współobywateli są nadal

aktualne? Czy młodzi obywatele zainteresowani są kwestiami publicznymi?

Artykuł ma na celu zmierzenie się z przedstawionymi zagadnieniami, opierając się na badaniach własnych autora. Przedstawione w nim wnioski zostały zebrane na podstawie ankiety internetowej realizowanej w okresie od 21 marca do 20 kwietnia 2020 r. na próbie 155 osób oraz reprezentatywnych badaniach CBOS i Instytutu Spraw Publicznych.

Badanie własne CAWI zostało przeprowadzone na ochotnikach panelu nieprobabilistycznego określanego mianem *self-selection surveys*. Okres realizacji badania dotyczył pierwszej fali pandemii w Polsce. W tym czasie obowiązywały najostre ograniczenia rządowe. Zamykano placówki oświatowe i kulturalne, wiele firm zalecało pracę zdalną, obowiązywały ograniczenia dotyczące praktyk religijnych.

Celem badania online była ocena polityki rządu wobec pandemii. Należy podkreślić, iż badacz ma świadomość niereprezentatywności przedstawionych wyników, a wybór metody uwarunkowany został przede wszystkim sytuacją pandemiczną i trudnością dotarcia do respondentów. Dodatkowo uwzględniono sytuację zbliżających się wyborów prezydenckich w Polsce. Przeprowadzenie ankiety online wynika zatem z rozważenia zarówno jej zalet, jak i wad, przy uwzględnieniu występujących w niej pytań drażliwych (Siuda, 2016; Forster, McCleery, 1999; Mider, 2013).

W badaniu wzięło udział 85% kobiet i 15% mężczyzn, w większości w wieku 16–29 lat (76%). Ze względu na cel artykułu i skupienie się na aktywności społecznej osób młodych opisane zostaną jedynie te dotyczące przywołanej grupy wiekowej.

Praktyka społeczna – współodpowiedzialność jako postawa młodych Polaków

Odpowiedzialność to jedna z najważniejszych kategorii moralnych, przed którymi stoi człowiek.

Można przyjąć, że o samej idei odpowiedzialności za wspólnotę pisał już Platon. Każda osoba, która wychodzi z jaskini, odkrywa prawdę. Dzięki temu atrybutowi ciąży na niej obowiązek wytłumaczenia współobywatelom zrozumianej przez siebie rzeczywistości (Tatarkiewicz, 2007, s. 111–112).

Według Cezarego Kościelniaka można wyróżnić dwa typy odpowiedzialności – obywatelską i konstytucyjną. Odpowiedzialność obywatelska polega na respektowaniu decyzji politycznych, jakie zapadają w ramach wspólnoty, oraz udziale w wyborach czy debatach publicznych (Kościelniak, 2006, s. 55). Odpowiedzialność konstytucyjna jest zobowiązaniem etycznym, które polega na respektowaniu konsekwencji zasad konstytucyjnych z uwzględnieniem poniesienia kosztów jednostkowych. Doraźny interes jednostki zostaje zastąpiony odpowiedzialnością za dobro wspólne (wspólnoty, do której przynależy).

Zgodnie z intuicją badanych dobro wspólne to między innymi „szeroko rozumiana empatia i dbanie nie tylko o siebie, ale i innych” (respondent 77) oraz „dbałość o dobrostan większości społeczeństwa, dobrostan ekonomiczny, społeczny i zdrowotny” (respondent 35). „To korzyść dla

całego społeczeństwa, państwa jako organizmu, niezwiązana z korzyścią indywidualną. To troska o osoby w społeczeństwie najsłabsze, najbardziej zagrożone, wypracowanie działania, które ma pomóc nam wszystkim zachować sprawnie funkcjonujące społeczeństwo” (respondent 4). W definicjach respondentów dominuje kwestia wspólnego osiągnięcia dobra wspólnego, odpowiedzialności, troski o innych. Celem jest dobro – dobrostan nie tyle największej liczby osób, ale „wszystkich” – „dbanie o siebie nawzajem” (respondent 23).

W opinii respondentów troska o dobro wspólne w trwającej sytuacji epidemiologicznej objawiała się przede wszystkim pozostawaniem w domu podczas kwarantanny domowej (89,7%). Warto zauważyć, że mimo kar pieniężnych – nawet do 30 tysięcy złotych za jej nieprzestrzeganie (INFOR, 2020) – są nadal osoby, które potencjalnie narażają innych na chorobę czy nawet śmierć. Policja potwierdza, że powodami łamania przepisów są między innymi chęć wyjścia na spacer, zorganizowanie imprezy czy chęć wyjazdu do Wielkiej Brytanii w celach zarobkowych (Policja.pl, 2020).

Wykres 1. Troska o dobro wspólne w sytuacji epidemiologicznej, w procentach

Źródło: opracowanie własne

Dla 81,3% badanych właściwym zachowaniem jest także mówienie prawdy w wywiadzie zdrowotnym. Ten warunek, jak donoszą media, jest przez niektórych współobywateli nagminnie łamany (TVP Info, 2020). Myślenie o konsekwencjach naszych decyzji w sytuacji epidemiologicznej objawia się także unikaniem częstych zakupów, wizyt w przychodniach, jeśli to nie jest konieczne, czy też nieodwiedzaniem kościołów i innych miejsc kultu religijnego (odpowiednio podziela ten pogląd 79,4%, 76,1% i 75,5% badanych).

Dane te pokazują jak bardzo ideały komunitaryzmu¹ są ważne dla tej grupy respondentów. Pomimo dużego poczucia chęci przynależności i tęsknoty za byciem we wspólnocie cechuje ich troska o dobro wspólne w wymiarze nie tylko najbliższej grupy (rodziny), ale także całego narodu. Rezygnacja ze spotkań ze znajomymi czy przebywania w miejscach zatłoczonych jest dowodem na znaczny poziom empatii i troski o innych współobywateli.

Istotna w kontekście sytuacji kryzysowej w państwie jest także kwestia zaufania obywateli do podjętych przez rząd działań naprawczych². Wśród badanych dominuje postawa pozytywna – 44,8%. Natomiast brak zaufania deklaruje 41,6% respondentów. Różnice nie są na tyle znaczne, aby w tej kwestii stawiać ogólne wnioski. Należy jednak pamiętać, iż zaufanie często traktowane jest jako fundament, na którym budowane jest społeczeństwo obywatelskie. To ono jest gwarantem poczucia bezpieczeństwa w państwie. Społeczeństwo, które ma negatywny stosunek do najważniejszych instytucji i nie ma zaufania do decyzji, jakie podejmują, nie może stać się w pełni obywatelskie.

¹ Więcej na temat komunitaryalnych ideałów w społeczeństwie obywatelskim w: Murawska, 2022.

² Respondentom zadano pytanie: Czy Pana/Pani zdaniem polityka obecnego rządu stwarza szansę na poprawę sytuacji epidemiologicznej?

Zaangażowanie społeczno-publiczne młodych Polaków

Rozważając kondycję społeczeństwa obywatelskiego, badacze podkreślają rolę *agency*, występującej w literaturze przedmiotu jako podmiotowość (Sztompka, 2005), podmiotowość sprawcza (Wnuk-Lipiński, 2008), sprawstwo (Mrozowicki, Nowaczyk, Szlachcicowa, 2013). To właśnie poczucie sprawstwa i dostrzeżenie swojego wpływu na otaczający nas krajobraz społeczno-publiczny są podstawowymi warunkami podjęcia działań w tej sferze.

Pozytywny wzrostowy trend w obszarze poczucia sprawczości zauważono w badaniach CBOS. Dane zbierane na reprezentatywnej próbie (w wieku od 18 do 24 lat) od 1992 do 2021 r. potwierdzają większy wpływ młodych obywateli na sprawy lokalne niż na sprawy kraju w porównaniu do ogółu badanych. Należy podkreślić także dość znaczną dynamikę w tym obszarze. Najmniejszy odsetek deklaracji poczucia wpływu na sprawy kraju odnotowano w 1992 (jedynie 12%) i w 2004 r. (13%). Ponad połowa badanych potwierdzała swoją sprawczość w latach 2010, 2018 (51%) oraz 2020 (53%). W ostatnim roku badania (2021) już tylko 42% młodych osób deklaruowało poczucie wpływu na sprawy kraju. W 2020 r. deklarowało je 69% osób w wieku 18–24 (Chys, 2021).

Kolejnym krokiem ku aktywności społecznej jest zainteresowanie sprawami publicznymi. Jak sugeruje Szymczak (2007, s. 30), istnieje „potrzeba, aby obywatele przynajmniej raz na jakiś czas i w jakimś wyraźnym zakresie interesowali się sytuacją oraz losami swego państwa, aby postrzegali siebie jako podmioty i czynnie wyrażali współodpowiedzialność za społeczność lokalną i wspólnotę polityczną. Oznacza to, że ich interesy rzeczywiście mogą sięgać dalej niż interesy własne i najbliższego otoczenia”. Zgodnie z badaniami CBOS deklarowane zainteresowanie wynosiło wśród młodych Polaków w 2020 r. 18% (suma odpowiedzi „bardzo duże” i „duże” – wobec 21% wśród ogółu badanych).

W porównaniu z rokiem 2019 odnotowano znaczący wzrost – o 7% (Scovil, 2021, s. 202).

Podobne wyniki otrzymano w badaniach Instytutu Spraw Publicznych. Zgodnie z nimi jedna trzecia respondentów nie interesuje się polityką (29% – to suma odpowiedzi „zdecydowanie niezainteresowany” i „raczej niezainteresowany”). Zdecydowane zainteresowanie polityką i sprawami politycznymi deklarowało w 2020 r. jedynie 18% respondentów, co stanowi spadek w porównaniu do tożsamyh badań z 2018 r. o 8%. Zainteresowanych sprawami publicznymi jest połowa badanych (5% mniej niż w 2018 r.).

Należy zauważyć, że według tych badań aż 52% respondentów deklaruje, że to właśnie kryzys związany z pandemią Covid-19 zwiększył ich zainteresowanie polityką i sprawami publicznymi. Uświadomił młodym osobom konsekwencje działań jednostki na rozprzestrzenianie się pandemii i konieczność śledzenia wprowadzanych ograniczeń i zaleceń w celu jej przeciwdziałania. (Pazderski, 2020).

Kluczowe dla określenia, na ile zaangażowanie obywatelskie wychodzi poza sferę deklaratywną,

są dane dotyczące codziennej praktyki zaangażowania społecznego (Tabela 1). Przeważają w nich aktywności w sferze internetowej, takie jak: wsparcie internetowej zbiórki pieniędzy (40%), podpisanie petycji internetowej lub udział w proteście w świecie (39%), publiczne udostępnianie lub wyrażanie własnych poglądów na temat polityki lub innych spraw ważnych (28%). Sfera aktywności offline jest stosunkowo niższa. Jedynie 27% badanych udziela się w wolontariacie i podpisało petycje na ulicy. Udział w demonstracji zadeklarowało 11% respondentów (Pazderski, 2020). Należy zauważyć, iż według badań CBOS zaangażowanie młodych w tę aktywność wyniosło w 2020 r. 28%. Miało to związek z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego w sprawie dopuszczalności przerywania ciąży w niektórych sytuacjach (Chys, 2021).

Poniższe wyniki potwierdzają permanentną obecność młodych w świecie wirtualnym (Feliksiak, 2018). Pandemia zwiększyła dodatkowo *multiscreening*, czyli równoczesne korzystanie z TV i Internetu. Dla młodych aktywności w tym obszarze są ważne i przypisują im

Tabela 1

Uczestnictwo młodych w życiu społeczno-politycznym (N=750)

	Tak, byłem zaangażowany	Nie, nie byłem zaangażowany, ale planuję	Nie, nie byłem zaangażowany i nie planuję	Nie wiem
Udział w demonstracji	11	21	56	11
Podpisanie petycji na ulicy lub w innym miejscu	27	27	37	10
Podpisanie petycji internetowej lub udział w proteście w świecie	39	20	32	10
Wsparcie internetowej zbiórki pieniędzy	40	25	26	9
Wolontariat poza inicjatywami dotyczącymi pandemii Covid-19	27	21	41	11
Wolontariat w ramach inicjatyw dotyczących pandemii Covid-19	9	22	57	12
Publiczne udostępnianie lub wyrażanie własnych poglądów na temat polityki lub ważnych	28	16	46	10

Na podstawie: Pazderski, 2020

największe znaczenie. Źródłami pozyskiwania wiadomości o życiu publicznym są dla nich Facebook i internetowe portale informacyjne.

Uczestnictwo społeczne młodych dotyczy zatem przede wszystkim działań krótkich, często jednorazowych, niewymagających większego obciążenia czasowego ani zwiększonego zaangażowania. Kwestią do dyskusji jest określenie, czy zwiększone poczucie sprawstwa i podjęte działania w sferze aktywności obywatelskiej nie są tylko sprawstwem mimowolnym, czyli takim, kiedy pojawiające się uwarunkowania zmuszają do działania społecznego.

Zakończenie

Aktywność społeczna Polaków budowana na podłożu kulturowym bardzo często opiera się na wykreowaniu wspólnego wroga. W dzisiejszych czasach, w sytuacji globalnego kryzysu pandemicznego, takim przeciwnikiem stał się wirus SARS-CoV-2. To w obliczu walki z nim uaktywniła się dobroczynna strona obywateli. Polacy poczuli się w tej traumatycznej sytuacji wspólnotą i podjęli szereg działań prospołecznych, takich jak np. szycie maseczek, dostarczanie posiłków seniorom, wyprowadzanie zwierząt należących do osób będących pod kwarantanną. Działania podejmowane w celu dbania o dobro wspólne potwierdzają, że badani młodzi obywatele troszczą się nie tylko o siebie, najbliższą rodzinę, całą społeczność lokalną, ale nawet naród – wspólnotę wyobrażoną.

Z upływem czasu widać także, że zaczyna się zmieniać model postaw obywatelskich. Młodzi częściej interesują się sprawami politycznymi i w większym stopniu deklarują poczucie wpływu na sprawy lokalne i kraju. Zwiększone poczucie sprawstwa nie jest tylko deklaracyjnym frazesem. Udział w strajkach np. Młodzieżowego Strajku Klimatycznego, protestach anty-ACTA czy tych przeciwko zaostrzeniu przepisów dotyczących aborcji w Polsce ewidentnie pokazuje pewną zmianę postaw. Spekuluje się, że jest to początek kształtowania zaangażowanego społecznie młodego

pokolenia bazującego na komunitarnych wzorcach obywatelskich. Potwierdzenie tej hipotezy wymaga jednak uwzględnienia czynnika czasowego, który pokaże, czy są to tylko spontaniczne zrywy, czy silne podwaliny społeczeństwa obywatelskiego.

Bibliografia

- Chys, P. (2021). *Młodzi Polacy a poczucie wpływu na sprawy publiczne i zaangażowanie w protesty*. Warszawa: CBOS.
- Feliksiak, M. (2018). *Korzystanie z internetu*. Warszawa: CBOS.
- Forster, E., McCleery, A. (1999). Computer Assisted Personal Interviewing: A Method of Capturing Sensitive Information, *IASSIST Quarterly*, 23, 2, s. 26–38.
- INFOR (2020). *Koronawirus: 30 tys. zł za nieprzestrzeganie kwarantanny*. Pozyskano z: <https://samorzad.infor.pl/sektor/zadania/zdrowie/3633277,Koronawirus-30-tys-zl-za-nieprzestrzeganie-kwarantanny.html> (pobrano 24.03.2020).
- Kościelniak, C. (2006). Liberalna demokracja a problem odpowiedzialności. W stronę teorii wyboru publicznego. W: K. Brzechczyn, J. Siłski (red.), *Demokracja. Między ideałem a praktyką, teorią a empirią* (s. 47 – 56). Poznań: Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa.
- Leszczyński, D. (2015). Przeobrażenia gospodarcze w Polsce w latach 1989–2016. *Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM*, 12/ 2015, s. 27–46.
- Mider, D. (2013). Jak badać opinię publiczną w Internecie? Ewaluacja wybranych technik badawczych. *Przegląd Socjologiczny*, vol. 62 (1), s. 209–224.
- Mrozowicki, A., Nowaczyk, O., Szlachcicowa, I. (red.) (2013). *Sprawstwo. Teorie, metody, badania empiryczne w naukach społecznych*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Murawska, A. (2022). Społeczeństwo obywatelskie podczas pandemii – model liberalny versus model komunitarny. W: W. Misztal, A. Kościński (red.), *Wzory obywatelskości. Gry salonowe czy zwyczaje domowe?* (s. 153–174), Warszawa: IFIS PAN.
- Niesporek, A. (2007). Siła i słabość społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Kondycja trzeciego sektora. Instytucjonalne ramy działania. Programy rządowe. W: K. Wódz (red.), *Negocjowana demokracja, czyli europejskie governance po polsku* (s. 96–103). Warszawa: SCHOLAR.
- Pazderski, F. (2020). *Młodzi w Europie Środkowej 2020. Projekt badawczy NDI. Wyniki badania w Polsce: lipiec 2020*. Instytut Spraw Publicznych. Pozyskano z: <https://www.isp.org.pl/pl/publikacje/mlodzi-w-europie-srodkowej-2020-wyniki-badania-w-polsce> (pobrano 15.12.2022).
- Policja.pl (2020). *Za narażenie życia i zdrowia innych osób grożą surowe kary – #zostanwdomu*. Pozyskano z: <https://policja.pl/pol/aktualnosci/186622,Za-narazenie-zycia-i-zdrowia-innych-osob-groza-surowe-kary-zostanwdomu.html> (pobrano 27.03.2020).
- Przybylska, A., Giza, A. (red.) (2014). *Partycypacja obywatelska. Od teorii do praktyki społecznej*. Warszawa: SCHOLAR.
- Scovil, J. (2021). *Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych*. Warszawa: CBOS.
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej (2020). *[KOMUNIKAT] Czasowe ograniczenia funkcjonowania instytucji lub zakładów pracy w okresie stanu zagrożenia epidemicznego*. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/koronawirus/komunikat-w-sprawie-ograniczenia-funkcjonowania-instytucji-lub->

- zakladow-pracy-w-okresie-stanu-zagrozenia-epidemicznego-w-zwiazku-z-zakazeniami-wirusem-sars-cov-2 (pobrano 20.10.2020)
- Siuda, P. (2016). Ankieta internetowa: zalety i wady – rekapitulacja. W: P. Siuda (red.), *Metody badań online* (s. 28–81). Gdańsk: WN Katedra.
- Sztompka, P. (2005). *Socjologia zmian społecznych*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szymczak, W. (2007). Znaczenie wartości w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego. W: E. Balawajder (red.), *Spółczeństwo obywatelskie* (s. 27–45). Lublin, Wydawnictwo KUL.
- Tatarkiewicz, W. (2007). *Historia filozofii. Tom 1. Filozofia starożytna i średniowieczna*. Warszawa: PWN.
- TVP Info (2020). *Pół szpitala w kwarantannie. „Babcia czterolatka zataiła informacje”*. Pozyskano z: <https://www.tvp.info/47268365/pol-szpitala-w-kwarantannie-babcia-czterolatka-zataila-informacje> (pobrano 25.03.2020).
- Wnuk-Lipiński, E. (2008). *Socjologia życia publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.